

MEMO 2013/2

Vzpomínky na přehradu Nýrsko/ Memories of Nýrsko dam

Eliška Kutná, s přispěním Jakuba Tomana

Abstrakt

Příspěvek je věnován přehradě Nýrsko, především pak různým aspektům, na které pamětníci mající přímou zkušenost s výstavbou vzpomínají. Jedná se tak například o pozici techniky a technologie užití při výstavbě vodního díla v porovnání s osobními zkušenostmi či znalostmi reálií výstavby přehrad jiných na našem území. Práce také seznamuje s okolnostmi, které výstavbu provázeli, a které jsou zajímavé z hlediska dobového, jako například lokace, v níž je přehrada situována, či z hlediska přístupu k pramenům a možnému směru budoucího výzkumu.

Abstract

This paper is concerned with Nýrsko dam, especially with various aspects that the eyewitnesses who have direct experience with the construction recall. It is, for example, the position of techniques and technology used during the construction of the dam and its comparison with personal experience or knowledge concerning construction of other dams in our country. This work also presents the circumstances that accompanied the construction, and are interesting in terms of period, such as the location of the dam, or in terms of access to the sources and possible direction of future research.

Klíčová slova: Nýrsko, přehrada Nýrsko, pohraničí, technologie, Francouzi

Key words: Nýrsko, Nýrsko dam, borderland, technology, Frenchmen

Výstavba nýrské přehrady se stala aktuální otázkou v padesátých letech, kdy došlo k obrovskému rozvoji průmyslu a místní vodovody se díky tomu ukázaly být nedostatečnými. Jednání o možnostech řešení této situace v prakticky celé jihozápadní části Čech vyústilo v několik možností, z kterých nakonec finančně i územně vyšla nejlépe vodní nádrž na Úhlavě u města Nýrsko.¹⁴³

Samotné vodní dílo a jeho výstavba byly provázeny velkými emocemi nejen z hlediska zásobování vodou, ale především díky jeho pozici na hranicích a jeho umístění vůbec. Výstavbou přehrady totiž mělo dojít k zatopení Úhlavského údolí, kde se tehdy nacházela i část vesnice Hamry. *„Hamry, to byla ohromná vesnice, já neznám žádnou jinou vesnici, která se táhne přes tři stanice dráhy. Ty můžou chodit do Dešenic, do Zelený a do Hojsovy stráže. A jsou furt z Hamer a chodí na tři nádraží.[...] Do Dešenic vlastně už ne, to je ta zatopená část Hamer.“*¹⁴⁴ Hamry nakonec skutečně zatopeny byly, konkrétně jejich část nazývaná přední Hamry, kde v té době žila mimo početné komunity dosídlených Rumunů i komunita Němců. *„Inženýr, narozenej v Hamrech, a on tam neustále jezdí, je to takový starosta odsunutých hameráků“*¹⁴⁵

Projekt tohoto typu byl od počátku novinkou jak z hlediska výstavby samotné přehrady, tak z hlediska systému stavby. Tato skutečnost se možná nakonec projevila v průsacích, jež bylo nutno řešit po dostavbě přehrady a jejím uvedení do provozu. Přehrada byla do té doby ojedinělé použití toho typu hrází, ke kterému neexistovaly předpisy. Na tuto skutečnost vzpomíná inženýr Pavel Pašek *„Tuto je zkrátka sypaná hráz kamenitá, s těsnícím návodním betonovým štítem, v podstatě betonová deska. A třeba Hracholusky, tak ty mají těsnění, že mají uprostřed jíl, jílový těsnění a k tomu jsou pak posypány kameny. Správný odborný výraz je kamenitá. Balvany se tam vozili. Podobná je tomu nádrž Skalka u Chebu, tam jsem taky dělala, tak je taky návodní“*

¹⁴³ NEUSTUPA, Aleš a kol. Voda pro Klatovy a Domažlice. Vyd. 1. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1983. 83 s. Informační publikace ministerstva lesního a vodního hospodářství ČSR.

¹⁴⁴ Rozhovor Elišky KUTNÉ s Danuší Bělohávkovou, dne 9. února 2012. Nahrávka rozhovoru uložena v osobním archivu autorky.

¹⁴⁵ Tamtéž.

těsnící štít a podle toho se dělalo Nýrsko. Možná, že je ještě v republice, ale nevím o tom. Český údolí je stejně dělaný. [...] A teď jde o to, že Nýrsko teče. Neexistovala norma, jo. Teče Nýrsko, neteče Nýrsko. Co znamená, že teče? Neexistovala norma. Každá přehrada teče, Tam jsou jako drenáže vedený, a pak se to jako vypouští. A normálně jak se na Nýrsku začala stavět úpravná vody, tak viděli, jaká teče krásná čistá voda, tak říkali, tu normálně můžeme dát. Ale oni říkali, ne my nechceme čistou, my chceme upravenou vodu. Tak se pak začlo medítovat kolik by, jako opravdu mělo téct, protože zkušenosti s tím byly jenom někde ve Francii. A dělali se takový kontrolní dny, dneska už to asi není. Prostě jednou za měsíc přijel projektant a nějaký vyšší investoři, a tam se jednalo, dělali se z toho zápis. Co je špatně, co by se mělo zlepšit. Tak já jsem říkal, no tak dobře, vy nevíte, jestli Nýrsko teče hodně, teče málo, není na to žádný názor. Tak mi zjistěte, kolik by mělo téct Český údolí. Abyste pak neřekli, že já jsem to dělal podle projektu, vy jste to chodili kontrolovat. Takže řekli 6l/vteřinu, což neteklo, teklo 5,6l/vteřinu. Zase jsou tam udělaný drenáže, který jsou vyvedený z přehrad, takový trubka, kam tekla voda. Nýrsko bylo vypuštěný 82/83 a dořešňovala se spára. [...] A dělali se tam dilatační spáry. [...] Každá přehrada se tehdy dvakrát za rok musela zaměřit, jestli se neposunuly kontrolní body. Inženýr Nosek sehnal nějaký rady od Francouzů. Oni měli takový pruhy, jakoby papíru a to tam jako pustili, a podle toho, jak se to chovalo, se určilo, jak moc to v tom místě teklo. Ale to se moc neosvědčilo. No, nicméně, potom se to vypustilo. A pak se tam dávali další těsnící tyčky. Ale přímo o Francouzích, jsem nikdy neslyšel, to až teď.“¹⁴⁶

Při kontrole zmíněných průsaků přehrad byla využita technologie, na kterou má výhradní práva francouzská firma Bachy Soletanche, která od roku 1992 funguje i na území ČR, a jejímž ředitelem byl do roku 2010 pan Jacques Benatar.

Pan inženýr Pavel Pašek také vzpomínal na problémy se stavbou silnice, která byla potřebná jako nová komunikace pro spojení s přehradou. „*Tady furt prší, tady je jako na Islandu, tam když vyšlo léto, tak loni bylo ve středu. To bylo hrozný,*

¹⁴⁶ Rozhovor Elišky KUTNÉ s Ing. Pavlem Paškem, dne 9. února 2012. Nahrávka rozhovoru uložena v osobním archivu autorky.

*my jsme dělali tu silnici, vždycky jsme si objednali bagr, auta a začala pršet. [...] Tam bylo, já jsem třeba nes. Nes jsem stroj, stativ a lať a zapadl jsem v gumačkách, že jsem se musel do ponožek, po tý lati, jsem se dostal z toho, to bylo strašný. Dneska tam po tom jezdí auta. My jsme museli mít tu silnici mít hotovou do září, aby se mohl plnit plán, aby se mohlo začít sypat. No, ale ta silnice to bylo hrozný, to jsme tam vozili kámen z lomu, to nám nikdo nezaplátil, abysme to nějak zpevnili. Co jste jako nahrabal, to jsme tam vozili.*¹⁴⁷

Děšť ale nebyl jediným problémem, který výstavbu silnice a přehrady doprovázely. Při práci v lomu, která byla součástí projektu, spáchal jeden z dělníků přímo na místě stavby sebevraždu. Další nehodou, která výstavbu doprovázela, byla amputace nohou dělníka pracujícího s bagrem. K této události došlo poté, co kameny při lámání odletěli příliš daleko, což bylo dáno tím, že proces lámání nebyl předepsán přesnými podmínkami množství trhaviny, která měla být použita. „*To se zkrátka nastavil nějaký zápis do dvou kubíků, A dělalo se to takzvanýma příložema, to se tam dá perunit, obalí se to hlínou, do hlíny to paradoxně nejde a rozbije to ten kámen. Je to šílená rána, vatu do uší.*“¹⁴⁸

Během výstavby nebyla použita pouze jedna, ale více dalších originálních či řídkce používaných metod výstavby. Většinou se jednalo o možnosti využívané hlavně u nádrží v Západních Čechách. „*A jinak ještě jako zajímavost, je to paradox, Český údolí, v podstatě i Skalka u Chebu, dole to má takzvanou ostruhu, což je jako bych řekl, betonovej takovej do země udělanej, jakoby opěrná zeď, o kterou je opřenej štít. A tady i na Skalce je to založený na skále a dělá se takzvaná injektáž. Vyvrtá se to, dává se to na skálu, kde je dozor, vyfouká se to. [...] A pak se dělají vrty, podepsali jsme, jak velkej má bejt vrt. Takže jak je to zabetonovaný, tak se to nemůže podemlít. No a tady na Nýrsku se to používalo prvně [...] dělala se taková clona, to šlo 30m dolů, dával se tam betonit. A ten betonit to udržel, co se tam vyhrabalo, to nepadalo. Bylo to hustě vyplněný a to se pak betonovalo. Oni chtěli ušetřit, tenkrát, aby měli*

¹⁴⁷ Rozhovor Elišky KUTNÉ s Ing. Pavlem Paškem, dne 9. února 2012. Nahrávka rozhovoru uložena v osobním archivu autorky.

¹⁴⁸ Tamtéž.

*peníze. Oni nechtěli betonit odnikud. [...] Takže to dělali s jílem, což se jim nepovedlo, protože se to začalo sypat a muselo se to celý upravit.*¹⁴⁹

Jak již bylo zmíněno, přehrada se nachází těsně u hranic, tedy již v pásnu, kde platil zákaz pohybu. Tato zásadní zvláštnost přehrady a také její poloha v šumavských lesích vedla k tomu, že jedinými, kdo se v dané oblasti v té době mohl pohybovat, byli myslivci a pohraniční stráž. Na ochranu hranic vzpomínal pan Svoboda z Nýrska *„Od začátku padesátých let se začali střezit hranice pohraniční stráží, které prošli třemi měsíci výcviku, kde se z nich pak stali pohraniční roty a sloužili k hlídání hranic, kolem kterých byla dvě půl kilometru, až kilometr široká zakázaná pásma. Označená černými tabulkami s varováním střelení a drátěný zátaras pod proudem s 10 000 V. Byla tam také signální stěna s 2,5 metrovými sloupy, ostnatými dráty a mezi signálními stěnami na každé straně hranic bylo zorané pole kvůli šlápotám, k tomu se tam pohybovali hlídky se psy. A ve sloupech měli panel, který se rozsvítil při přestřihnutí drátu.*¹⁵⁰

Pamětníci tak vzpomínají na několik případů, kdy se turisté dostali do problémů s tehdejší zákonem, nejen díky pohybu poblíž přehrady (která je oblastí zdroje pitné vody, kde platí určitá omezení i dnes), ale hlavně díky pohybu v zakázaném území. A to vše díky fascinaci zrcadlově nehybnou vodní plochou nýrské přehrady. *„PS tam chytila nějaké lidi na čele přehrady a ty lidi, tam něco fotografovali. Co fotografovali? Tu nádhernou plochu té přehrady. To si zjevně fotografovali. Ale týpésáci je bafli, sebrali jim ty aparáty a měli z toho průšvih*¹⁵¹“

Nýrská přehrada naskýtá mnohý prostor k dalšímu výzkumu a využití orální historie v kombinaci s prací s prameny uloženými v klatovském okresním archivu, mezi které patří technické výkresy či zápisy ze schůzí. Veškerý materiál, především

¹⁴⁹ Rozhovor Elišky KUTNÉ s Ing. Pavlem Paškem, dne 9. února 2012. Nahrávka rozhovoru uložena v osobním archivu autorky.

¹⁵⁰ Rozhovor Elišky KUTNÉ s Jaroslavem Svobodou, dne 2. prosince 2011. Přepis rozhovoru uloženo v osobním archivu autorky.

¹⁵¹ Rozhovor Elišky KUTNÉ s Danuší Bělohávkovou, dne 9. února 2012. Nahrávka rozhovoru uložena v osobním archivu autorky.

pak ten, odkazující k francouzské participaci na stavbě by se měl nacházet na francouzském velvyslanectví případně ve firemním archivu společnosti Bachy Soletanche, ale momentálně se jeví spíše jako ztracený. Stejně tak se jeví materiály související s výstavbou přehrady před rokem 1973. Je však možné, že se tyto materiály v nejbližší době objeví a dovolí tak nahlédnout do okolností působení francouzské strany při stavbě vodního díla přehrada Nýrsko, která probíhala v době, kdy k nám firmy ze západní Evropy měli značně omezený přístup.

Shrnutí

Budování přehrady Nýrsko byla jedna z méně známých událostí, které se dají považovat za vypovídající o své době v detailech i širším pojetí. Mnohé z těchto detailů ale stále zůstávají zahalené, aby své příběhy teprve sdělily. Nýrská přehrada je ale i tak zajímavá díky tomu, že její budování bylo pro zúčastněné něčím novým a přineslo zkušenosti, které byly poté uplatněny i na jiných stavbách podobného druhu. Článek nastiňuje základní střípky konstrukce přehrady tak, jak na ně vzpomínají pamětníci a zároveň předkládá několik směrů, kterými se další bádání může ubírat. Vodní dílo unikátní spojením konstrukce, osobních příběhů, ale i lokací a dobou tak v článku slouží ke spojení událostí.

Summary

The construction of Nýrsko dam was one of the less known events that can be considered as informative of its time in details as well as in a broader sense. However a lot of these details remain undiscovered and waiting to reveal its stories. Despite this, Nýrsko dam is still interesting because its construction was something brand new and brought experiences that were later used in construction of other similar buildings. This article outlines elementary bits of dam construction in the way the eyewitnesses recall them and also presents several directions for future research. Nýrsko dam, unique for its combination of structure, personal stories, location and period; serves as connection of these events in the article.

O autorce

Eliška Kutná (*1991), studentka bakalářského studia Katedry historie Fakulty pedagogické Západočeské university.

Kontakt: eliska.kutna@gmail.com